C/2024/6878

28.11.2024

Euroopan talous- ja sosiaalikomitean lausunto

Oikeudenmukainen siirtymä EU:n maatalouselintarvikejärjestelmien kestävän tulevaisuuden varmistamiseksi

(oma-aloitteinen lausunto)

(C/2024/6878)

Esittelijä: **Kerli ATS**

Yhteisesittelijä: **Florian MARIN**

Neuvonantaja	Tomaso FERRANDO (esittelijän neuvonantaja)
Komitean täysistunnon päätös	18.1.2024
Oikeusperusta	työjärjestyksen 52 artiklan 2 kohta
Vastaava jaosto	”maatalous, maaseudun kehittäminen, ympäristö”
Hyväksyminen jaostossa	3.9.2024
Hyväksyminen täysistunnossa	19.9.2024
Täysistunnon numero	590
Äänestystulos (puolesta / vastaan / pidättyi äänestämästä)	136/0/9

1. Päätelmät ja suositukset

1.1 ETSK katsoo, että maatalouselintarvikejärjestelmien oikeudenmukainen siirtymä on toteutettava koordinoidusti yhtenä kokonaisuutena ja niin, että siinä otetaan johdonmukaisesti huomioon sosiaaliset, ympäristöön liittyvät ja taloudelliset näkökohdat. Oikeudenmukaisen siirtymän perustaksi olisi otettava jako-oikeudenmukaisuuden, arvonannon ja osallisuuden periaatteet, ympäristö- ja ilmastotavoitteet, ihmisoikeudet ja ketään ei jätetä -periaate.

1.2 ETSK peräänkuuluttaa yhtenäistä julkista politiikkaa sen varmistamiseksi, että oikeudenmukaisessa siirtymässä tärkeimmällä sijalla ovat kaikki sidosryhmät, myös pienviljelijät, kalastajat ja elintarvikealan työntekijät. Tavoitteena on oltava sellaisten kestäväpohjaisten elintarvikejärjestelmien luominen, jotka perustuvat sosiaalisen ja ekologisen oikeudenmukaisuuden periaatteisiin ja joilla varmistetaan kustannusten, resurssien ja hyötyjen oikeudenmukainen jakautuminen ja turvataan oikeus ruokaan ja ravitsemukseen.

1.3 ETSK katsoo, että maatalouselintarvikejärjestelmien oikeudenmukaisen siirtymän kaikkiin osa-alueisiin pitäisi sisällyttää osallisuusoikeuden käsite, jotta tiedotus- ja kuulemisprosessit olisivat tasapuolisia ja niissä otettaisiin huomioon haavoittuvassa asemassa olevien toimijoiden tilanne kaikissa maatalouselintarvikeketjun vaiheissa. Osallisuusoikeudessa painottuvat myös tiedonsaanti, avoimuus, valistus, täydennys- ja uudelleenkoulutus ja tarve kehittää valmiuksia kaikilla elintarvikejärjestelmien tasoilla ja kaikkien sidosryhmien keskuudessa.

1.4 ETSK katsoo, että oikeudenmukaisessa siirtymässä tulisi huolehtia kaikkien työntekijöille kuuluvien oikeuksien suojelusta, kunnioittamisesta ja toteutumisesta. Sitä varten olisi muun muassa lujitettava ja tuettava sosiaalisen ehdollisuuden mekanismeja, jollainen sisältyy esimerkiksi yhteiseen maatalouspolitiikkaan (YMP), mutta myös varmistettava, että viljelijöiden tulotaso mahdollistaa paitsi oman toimeentulon, myös toimeentuloon riittävän palkan maksamisen työntekijöille.

1.5 ETSK ehdottaa, että EU:n elintarvikejärjestelmien kiireelliseen rakennemuutostarpeeseen vastataan seuraavilla toimilla:

— Tarkastellaan EU:n elintarvikejärjestelmiä koskevaa lainsäädäntöä ja hallinnointia kokonaisvaltaisesti ja maatalous-tuotantoa laajemmin jäljempänä käsiteltävien oikeus- ja oikeudenmukaisuusperiaatteiden pohjalta.

— Pyritään turvaamaan toimeentuloon riittävät tulot ja palkat kaikkialla EU:ssa ja EU:n tarvitsemissa EU:n ulkopuolisissa elintarvikeketjuissa ja otetaan käyttöön jäsenvaltioiden ja valtiotasoa alempien hallintotasojen hyväksymiä rahoitustuen muotoja ja hintojen vakauttamiskeinoja, joiden avulla pystytään turvaamaan elintarvikkeiden saatavuus ja kansalaisten ja kuluttajien oikeus ruokaan.

— Ryhdytään soveltamaan toimintapolitiikkaa, jolla autetaan seuraavia viljelijä- ja pientuottajasukupolvia saamaan käyttöönsä maata, ja käännetään maanomistuksen keskittymissuuntaus edistämällä maa-alojen tasapuolista jakoa ja mukauttamalla maankäyttöpolitiikkaa niin, että siinä noudatetaan maaoikeuksien hyvää hallintaa koskevia YK:n elintarvike- ja maatalousjärjestön FAO:n vapaaehtoisia ohjeistoja ([1]).

— Tehdään YMP:stä oikeudenmukaista, sillä se on ratkaisevan tärkeää oikeudenmukaisen siirtymän onnistumiselle, ja varmistetaan, että kaikki jäsenvaltiot saavat tukea tasapuolisesti, jotta toimintaedellytykset EU:n maatalousalalla olisivat varmasti tasapuoliset.

— Ryhdytään soveltamaan sääntelyä, jolla rajoitetaan elintarvikejärjestelmissä tapahtuvaa keinottelua ja niiden sijoittaja-vetoisuutta, lisätään elintarvikehyödykemarkkinoiden avoimuutta ja otetaan käyttöön rahoitusvälineitä kestävien käytäntöjen tukemiseksi elintarvikejärjestelmien kaikilla osa-alueilla.

— Investoidaan kestäviä käytäntöjä ja teknologioita koskevaan tutkimus- ja kehitystyöhön pitäen mielessä vaikutukset pitkään käytössä olleiden tuotanto-, jakelu- ja kulutusmuotojen yleisyyteen ja arvostukseen, tuetaan käytännön työssä tapahtuvaa innovointia ja tarjotaan viljelijöille ja elintarvikealan yrittäjille ja työntekijöille koulutusta ja resursseja kestävien käytäntöjen omaksumista varten.

— Ryhdytään soveltamaan julkisiin elintarvikehankintoihin kunnianhimoisempia, pakollisia vaatimuksia, joilla edistetään niiden kestävyyttä ja oikeudenmukaisuutta, ja hyödynnetään EU:n julkisia hankintoja ja elintarvikeohjelmia sellaisen oikeudenmukaisen siirtymän tukemiseen, joka johtaa sosiaalisesti, taloudellisesti ja ympäristön kannalta kestäviin elintarvikejärjestelmiin.

— Tunnustetaan uusintavan työn ja hoivatyön tärkeys kaikkialla elintarvikejärjestelmässä ja naisten ja nuorten keskeinen asema nykyisissä ja tulevissa maatalouselintarvikejärjestelmissä.

— Tuetaan biologista monimuotoisuutta ja luonnonvarojen vaalimista edistäviä käytäntöjä ja toteutetaan ratkaisuja, jotka kannustavat sisällyttämään maatalouselintarvikejärjestelmiin ekosysteemipalveluja.

— Perustetaan maatalouselintarvikealan oikeudenmukaisen siirtymän rahasto tukemaan pieniä ja keskisuuria maatalous- ja elintarvikealan yrityksiä sekä elintarvikealan oikeudenmukaisen siirtymän seurantakeskus osaksi ehdotettua oikeudenmukaisen siirtymän seurantakeskusta ([2]).

— Tarkastellaan EU:n maatalouselintarvikejärjestelmien oikeudenmukaista siirtymää maailmanlaajuisesta näkökulmasta niin, että sovitetaan paikalliset, alueelliset, kansainväliset ja globaalin hallinnan sitoumukset yhteen ihmisoikeuksien ja ympäristö- ja ilmastotavoitteiden kanssa ja ajetaan oikeudenmukaisuuden ja kestävyyden periaatteiden toteutumista maailmanlaajuisissa elintarvikejärjestelmissä.

— Laaditaan valistuskampanjoita, joilla edistetään terveellisen ja kestävästi tuotetun lähiruoan kulutusta, ja toteutetaan kouluissa opetusohjelmia, joissa lapsille jaetaan tietoa kestävien elintarvikejärjestelmien ja terveellisten ruokailutottumusten tärkeydestä.

([1]) https://www.fao.org/tenure/voluntary-guidelines/en/.

([2]) Euroopan talous- ja sosiaalikomitean lausunto aiheesta ”EU:n oikeudenmukaisen siirtymän politiikkakehyksen edistämiseksi tarvittavat toimenpiteet” (EUVL C, C/2024/1576, 5.3.2024, ELI: http://data.europa.eu/eli/C/2024/1576/oj).

2. **Kokonaisvaltaisen ja oikeudenmukaisen siirtymän tarve EU:n maatalouselintarvikejärjestelmissä**

2.1 EU:n elintarvikejärjestelmissä kohtaavat monet unionin haasteet. Työpaikkojen katoaminen tuotantotapojen ja -paikkojen muuttumisen vuoksi, perheiden köyhtyminen, hyperinflaatio, julkisten menojen uudelleenkohdentaminen ([3]) sosiaalipalvelujen sijasta armeijaan ja puolustukseen ([4]), ei-tarttuvien sairauksien lisääntyminen hinnaltaan edullisempien epäterveellisten ruokavalioiden seurauksena ([5]), ilmastonmuutos ja sään ääri-ilmiöt, siirtyminen vähähiiliseen talouteen ([6]) ja biologisen monimuotoisuuden köyhtyminen ovat vain muutamia niistä sosiaalisista, ympäristöön liittyvistä ja taloudellisista aiheista, jotka ovat yhteydessä elintarvikejärjestelmiin ja tietyissä tapauksissa suoraan kytköksissä elintarvikejärjestelmien toimintaan ja organisointiin.

2.2 EU:n elintarvikeketju on osoittautunut huomattavan häiriönsietokykyiseksi ja kykeneväksi toimittamaan ruokaa kaikkialle Eurooppaan jopa haastavissa olosuhteissa covid-19-pandemian, hyödykkeiden ja energian hintakriisin, geopoliittisten jännitteiden ja ilmastokriisien aikana, mutta nämä tapahtumat ovat myös paljastaneet merkittäviä heikkouksia.

2.3 ETSK suhtautuu myönteisesti tämänhetkisiin pyrkimyksiin käsitellä elintarvikejärjestelmiä koskevia näkökohtia sekä EU-tason että maailmanlaajuisissa keskusteluissa ja pitää erittäin tärkeänä, että ihmisiä, eläimiä ja ekosysteemejä tarkastellaan yhtenä kokonaisuutena. ETSK toteaa kuitenkin, että kestäviä elintarvikejärjestelmiä koskevaan EU:n puitelakiin ([7]) liittyvä lainsäädäntäprosessi on keskeytynyt, ja kehottaa tulevaa komissiota käynnistämään asiaa käsittelevän keskustelun uudelleen tässä lausunnossa esitettyjen periaatteiden pohjalta.

2.4 ETSK toteaa, että EU:n maatalous- ja elintarvikejärjestelmiin on tehtävä kiireellisesti sellainen rakennemuutos, joka menee tämänhetkisiä toimia syvemmälle ja jossa otetaan huomioon kansainväliset ja Euroopan tason ympäristö- ja ilmastovelvoitteet sekä yhteiskuntasopimus. ETSK ehdottaa perustan luomista sellaisille EU:n maatalouselintarvikejärjestelmille, jotka eivät ylitä maapallon ja yhteiskuntien kantokykyä ([8]) mutta pystyvät täyttämään ihmisten, maapallon ja tulevien sukupolvien tarpeet.

2.5 ETSK toteaa, että EU:n elintarvikejärjestelmien selkärangan muodostavat viljelijät, kalastajat, elintarvikealan työntekijät sekä pk-yritykset ja että nämä ovat usein haastavassa tilanteessa, koska eriarvoisuus näillä toimialoilla lisääntyy ([9]), julkisella politiikalla on usein haittavaikutuksia, jotka kohdistuvat vakavimmin pieniin toimijoihin, ja halvat hinnat ja kilpaileminen maailmanlaajuisessa kontekstissa ovat lisänneet epävakautta, pelkoa ja suuttumusta. Maataloudessa tämä on johtanut siihen, että monilla EU:n maaseutualueilla on havaittu aiempaa enemmän mielenterveyshäiriöitä, ja useissa tutkimuksissa painotetaankin tarvetta tarjota kiireellisesti kattavaa mielenterveysapua. ([10])

2.6 Oikeudenmukaisen siirtymän lähtökohtana olisikin oltava kaikkien työntekijöille kuuluvien oikeuksien suojelu, kunnioittaminen ja täytäntöönpano. Tämä edellyttää esimerkiksi YMP:hen sisältyvän sosiaalisen ehdollisuuden mekanismin kaltaisten mekanismien lujittamista ja parantamista ja jäsenvaltioiden tukea niiden täytäntöönpanolle. Lisäksi on ratkaisevan tärkeää, että viljelijät saavat tuotteistaan asianmukaisen hinnan, jotta työntekijöille voidaan puolestaan maksaa riittävä palkka. Tärkeää on myös suunnitella maahanmuuttopolitiikka ja -lainsäädäntö niin, että rikollisjärjestöt eivät voi käyttää ihmisiä hyväksi ja että tuottajat eivät voi alentaa tuotantokustannuksiaan työntekijöiden oikeuksien kustannuksella. ([11])

([3]) https://www.euractiv.com/section/economy-jobs/news/eurogroup-says-new-fiscal-rules-will-require-public-spending-cuts/.
([4]) https://eda.europa.eu/news-and-events/news/2023/11/30/record-high-european-defence-spending-boosted-by-procurement-of-new-equipment.
([5]) Orhan R., Paric M., ja Czabanowska K., *Lessons Learnt from the EU Response to NCDs: A Content Analysis on Building Resilient Post-COVID Health Systems* Healthcare (Basel) 2021.
([6]) Euroopan talous- ja sosiaalikomitean lausunto – Komission tiedonanto Euroopan parlamentille, neuvostolle, Euroopan talous- ja sosiaalikomitealle ja alueiden komitealle: Turvattu tulevaisuus – Euroopan vuoden 2040 ilmastotavoite sekä eteneminen kohti ilmastoneutraaliutta vuoteen 2050 mennessä kestävässä, oikeudenmukaisessa ja vauraassa yhteiskunnassa (COM[2024] 63 final) (EUVL C, C/2024/4667, 9.8.2024, ELI: http://data.europa.eu/eli/C/2024/4667/oj).
([7]) https://www.europarl.europa.eu/legislative-train/spotlight-JD%2023-24/file-sustainable-eu-food-system.
([8]) Raworth, R., *Doughnut Economics.*
([9]) Piketty, T., *Les paysans apparaissent comme la plus inégale des professions en France actuellement*, Le Monde.
([10]) EU:n YMP-verkosto, viljelijöiden ja maatalousyhteisöjen mielenterveyden tukemista käsittelevä teemaryhmä.
([11]) *Human suffering in Italy's Agricultural Value Chain* 3–4, 2018.

2.7 ETSK katsoo, että kestävää tulevaisuutta rakennettaessa on systemaattisesti tarkasteltava elintarvikejärjestelmiä kokonaisuudessaan, niiden sosiaalista, ympäristöön liittyvää ja taloudellista rakentumista ja niiden vaikutuksia. Yhtenäisen julkisen politiikan ja monialaisten toimien avulla onkin pyrittävä varmistamaan, että viljelijät, kalastajat, elintarvikealan työntekijät ja pk-yritykset ovat tärkeimmällä sijalla, mutta niin, että pidetään aina mielessä laajemmasta elintarvikejärjestelmästä muodostuva kokonaiskuva, johon kuuluu näiden tahojen lisäksi muita kaupallisia toimijoita, kuluttajia, eläimiä ja ekologisia prosesseja.

2.8 ETSK pitää keskeisen tärkeänä, että määritetään selkeät ohjaavat periaatteet, jotka auttavat kaikkia elintarvikejärjestelmien toimijoita, poliittisia päättäjiä ja kansalaisyhteiskunnan organisaatioita rakentamaan kestävää tulevaisuutta EU:n maatalouselintarvikejärjestelmille. ETSK katsoo, että EU:n maatalouselintarvikejärjestelmiä varten olisi laadittava oikeudenmukaiseen siirtymään johtava oma etenemispolkunsa, jonka lähtökohtana ovat sosiaalisen ja ekologisen oikeudenmukaisuuden periaatteet ja jota ohjaavat kansainväliseen ihmisoikeuslainsäädäntöön ja EU:n perusoikeuskirjaan sisältyvät käsitteet ja velvoitteet. ([12])

2.9 Oikeudenmukaisen siirtymän toteutuminen edellyttää, että poliittiset päättäjät tarkastelevat yhteiskuntaan ja ympäristöön liittyviä näkökohtia oikeassa kontekstissa, toteuttavat johdonmukaista politiikkaa kaikilla aloilla ja puuttuvat rakenteellisiin ongelmiin, jotka saattavat jarruttaa kestävien elintarvikejärjestelmien vakiintumista.

2.10 ETSK katsoo, että EU:n maatalouselintarvikejärjestelmien oikeudenmukainen siirtymä on toteutettava koordinoidusti yhtenä kokonaisuutena ja sen tulisi perustua jako-oikeudenmukaisuuden, arvonannon ja osallisuuden periaatteisiin, ympäristö- ja ilmastotavoitteisiin, yleismaailmalliseen oikeuteen, väestöhaasteiden (kuten väestön ikääntyminen ja työvoimapula) huomioon ottamiseen, johdonmukaisuuteen ja ihmisoikeuksiin, joista erityisen merkityksellinen on oikeus ruokaan ja ravitsemukseen.

3. **Jako-oikeudenmukaisuus**

3.1 ETSK:n mukaan jako-oikeudenmukaisuuden periaatteen soveltaminen maatalouselintarvikealan siirtymään tarkoittaa sitä, että elintarvikejärjestelmien kaikilla osa-alueilla nyt ja tulevaisuudessa ilmenevään epätasa-arvoon ja eriarvoisuuteen puututaan julkisella politiikalla ja toimenpiteillä. Samalla on parannettava työelämän oikeuksia, mahdollistettava kaikille kohtuuhintainen terveellinen ruokavalio, parannettava alan toimijoiden innovointi- ja kilpailukykyä ja edistettävä eläinten hyvinvointia. Ydinajatuksena on, että siirtymään tarvitaan väistämättä resursseja, mutta resurssit olisi hankittava soveltamalla progressiivisia toimenpiteitä, ja että tulevasta politiikasta ja poliittisista päätöksistä seuraavat kustannukset ja hyödyt olisi jaettava tasapuolisesti.

3.2 ETSK pitää tärkeänä, että jäsenvaltiot panevat EU:n ohjaamana täytäntöön sellaista politiikkaa, jolla kyetään kääntämään voimistuva maanomistuksen keskittymissuuntaus ([13]) ja mahdollistamaan uusille viljelijä- ja pientuottajasukupolville maan saaminen. ETSK kannattaa Euroopan parlamentin oma-aloitteisessa mietinnössä vuonna 2017 vaadittua perusoikeutta maansaantiin ja vetoomusta sovittaa eurooppalainen maankäyttöpolitiikka maaoikeuksien hyvää hallintaa koskevien vapaaehtoisten ohjeistojen mukaiseksi, kuten Maailman ruokaturvakomitea on suositellut.

3.3 Julkisen tuen jakamisessa on otettava huomioon, että EU:n elintarvikejärjestelmissä on saatavilla resursseja mutta ne jakautuvat epätasaisesti ja epäoikeudenmukaisesti. Monikansallisten elintarvikeyhtiöiden ja maailmanlaajuisen finanssialan hallinta ja voitontavoittelu ([14]) pellolta pöytään vaikuttavat merkittävästi toimitusketjuihin: mainitut toimijat keräävät huomattavan suuria voittoja alkutuottajien ja ketjun eri vaiheiden työntekijöiden kustannuksella ja suosivat elintarvikejärjestelmiä, joissa taloudellinen tuotto on tärkeämpää kuin maapallon kantokyvyn tai inhimillisten rajojen kunnioittaminen. Pienille ja keskisuurille tiloille ja elintarvikealan työntekijöille jää näin vain vähimmäistulot. Vaikutus kohdistuu kuitenkin myös hintoihin ja pahentaa elintarvikkeiden saatavuusongelmaa erityisesti niiden ihmisten keskuudessa, jotka ovat EU:n elintarvikejärjestelmän kantavia voimia. ([15])

([12]) Euroopan talous- ja sosiaalikomitean lausunto aiheesta ”EU:n oikeudenmukaisen siirtymän politiikkakehyksen edistämiseksi tarvittavat toimenpiteet” (EUVL C, C/2024/1576, 5.3.2024, ELI: http://data.europa.eu/eli/C/2024/1576/oj); Euroopan talous- ja sosiaalikomitean lausunto aiheesta ”Kohti kestäväpohjaisempaa eurooppalaista tulevaisuutta – vuoteen 2050 tähtäävä strategia” (EUVL C 81, 2.3.2018, s. 44) ja Euroopan talous- ja sosiaalikomitean lausunto aiheesta ”Vuoteen 2030 ulottuvan kestävän kehityksen toimintaohjelman toteuttaminen niin, että ketään ei unohdeta” (EUVL C 47, 11.2.2020, s. 30).

([13]) Eurostatin mukaan maanomistuksen keskittymisessä on EU:ssa tapahtumassa muutos, sillä maatilojen määrä EU:ssa väheni noin 37 prosenttia suhteellisen lyhyellä ajanjaksolla vuosina 2005–2020. Tämä tarkoittaa, että jäsenvaltioista on kadonnut yhteensä 5,3 miljoonaa maatilaa, joista suurin osa (noin 87 %) oli pieniä, alle viiden hehtaarin tiloja.

([14]) Elintarvikealan tuottaman arvon yksityistäminen.

([15]) Oikeudenmukaiseen siirtymään tulisi kuulua myös suurempi avoimuus ja tiedotus EU:n elintarvikejärjestelmien rakenteesta. OECD:n vuonna 2021 julkaisemassa selvityksessä *Concentration and market power in the food chain* käytetään lähteenä Euroopan komission tutkimusta vuodelta 2014 ”Hyvän kauppatavan vastaisten käytäntöjen torjunta yritysten välisessä elintarvikeketjussa”, COM(2014) 472 final.

3.4 ETSK kehottaa EU:n toimielimiä ja jäsenvaltioita omaksumaan jako-oikeudenmukaisuuden periaatteet ennen kaikkea keinotteluun ja sijoittajavetoisuuteen puuttumiseksi, sillä nämä ovat pääasiallisia keinoja viedä resursseja elintarvikejärjestelmistä kuluttajien, tuottajien, työntekijöiden ja ympäristökestävyyden kustannuksella. ([16]) EU:n ja sen jäsenvaltioiden olisi löydettävä ratkaisu, jolla torjutaan elintarvikehyödykkeisiin kohdistuvia keinottelukäytäntöjä ja muita sijoittajavetoisuuden muotoja ja EU:n toimijoiden harjoittamia investointikäytäntöjä, jotka eivät ole EU:n periaatteiden, ihmisoikeuksien tai EU:n ja sen jäsenvaltioiden kansainvälisten velvoitteiden mukaisia. EU:n tulisi myös tehostaa ja edistää suoran markkinoille pääsyn mahdollistavia aloitteita eli esimerkiksi tukea maatalousosuuskuntia ja suoramyyntiä kuluttajille ja auttaa näin viljelijöitä saamaan toimeentuloon riittävät tulot ([17]) ja vähentämään välikäsikustannuksia.

3.5 ETSK katsoo, että YMP:stä on tehtävä oikeudenmukainen, jotta oikeudenmukainen siirtymä voisi onnistua. On tärkeää varmistaa, että kaikki jäsenvaltiot saavat tasapuolisesti tukea, jotta toimintaedellytykset EU:n maatalousalalla olisivat varmasti tasapuoliset.

3.6 Huomiota on kiinnitettävä myös EU:n elintarvikejärjestelmien korkeaan keskittymisasteeseen, joka johtaa neuvotteluvoiman ja resurssien epätasaiseen jakautumiseen. Vaarana on, että poliittiset päätökset, kuten uudet suuntaviivat monialaisista sopimuksista, suosivatkin oligopolististen yritysten välistä koordinointia sen sijaan, että niillä korjattaisiin keskittymäongelmia. Euroopan komission tulisi kiireellisesti ratkaista maatalouden tuotantopanosten, genomimateriaalin, maankäytön, jalostuksen ja jakelun tasoilla ilmenevät keskittymäongelmat.

3.7 Esimerkiksi maailman lannoitemarkkinoita, joiden arvo on 200 miljardia Yhdysvaltain dollaria, hallitsee vain muutama yritys, joiden hallussa on yli 30 prosenttia typpilannoitteiden tuotannosta. Nämä yritykset pystyvät markkinavoimansa turvin vaikuttamaan hintoihin ja kartuttamaan voittojaan siirtämällä kustannusten nousun kuluttajien maksettavaksi. Maailmanlaajuisella tasolla G20-maat käyttivät vuosina 2021 ja 2022 lannoitteiden tuontiin 21,8 miljardia dollaria enemmän kuin vuonna 2020, ja johtavien lannoiteyritysten voittojen ennustetaan nousevan lähes 84 miljardiin dollariin samalla ajanjaksolla. ([18]) Viljelijöitä olisi tämän skenaarion vuoksi ja siemenkaupan ja maatalousteknologian keskittymisen seurauksena kiireellisesti autettava EU:n julkisella politiikalla vähentämään riippuvuuttaan näistä tuotantopanoksista ja siirtymään kestävämpiin tuotantomuotoihin riittävän julkisen rahoitustuen turvin. ([19])

EU:n toimielimet ovat jo pitkään myöntäneet, että vallan keskittyminen ketjussa pellolta pöytään on osasyy elintarvikejärjestelmissä tuotetun taloudellisen arvon epätasaiseen jakautumiseen ja alkutuottajien marginalisoitumiseen. ([20]) Euroopan komissio toteaa, että vaikka yli 95 prosenttia elintarviketeollisuuden ja vähittäiskaupan toimijoista on mikro- tai pienyrityksiä, markkinoita hallitsee pieni joukko suuryrityksiä, jotka ovat ostajan asemassa. ([21]) Euroopan komission yhteinen tutkimuskeskus teki vuonna 2021 yksityiskohtaisemman tutkimuksen elintarvikealan markkinavoimasta tietyissä jäsenvaltioissa ([22]), ja siinä tuodaan esiin, että pienemmät yritykset ovat hallitsevassa asemassa valmistus-, tukkukauppa- ja vähittäiskauppasektorilla, jos tarkastellaan niiden lukumääräistä osuutta kaikista yrityksistä, mutta jos tarkastellaan osuutta kokonaisliikevaihdosta, määräävässä asemassa kaikilla näillä kolmella sektorilla ovat suuryritykset. ([23]) EU:n asiakirjojen ja ETSK:n sisäisesti saamien tietojen mukaan vaikuttaa siltä, että valmistukseen ja tukkukauppaan olisi kiinnitettävä erityistä huomiota niiden keskittymäasteen vuoksi. Tilanteella voi olla vaikutuksia koko elintarvikeketjuun ja tulojen ja mahdollisuuksien jakautumiseen, sillä määräävää markkina-asemaansa väärinkäyttävät yritykset voivat vaikuttaa paitsi hintoihin ja kaupan olevien tavaroiden määriin, myös erilaisiin keskinäisiä suhteita sääntelevien sopimusehtojen näkökohtiin.

([16]) Euroopan talous- ja sosiaalikomitean lausunto aiheesta ”Elintarvikkeiden hintakriisi: keinottelun rooli ja konkreettisia toimintaehdotuksia Ukrainan sodan puhkeamisen jälkeen” (EUVL C 100, 16.3.2023, s. 51).

([17]) https://www.weforum.org/agenda/2024/04/ilo-living-wage-explained/.

([18]) Institute for Agriculture and Trade Policy, *Fertiliser Crisis Cost G20 Almost USD 22 Billion While Fertiliser Companies Set to Make a USD 84 Billion in Profits*.

([19]) Euroopan talous- ja sosiaalikomitean lausunto aiheesta ”Ruokaturva ja kestävät elintarvikejärjestelmät” (EUVL C 194, 12.5.2022, s. 72).

([20]) Euroopan talous- ja sosiaalikomitean lausunto aiheesta ”Ruokaturva ja kestävät elintarvikejärjestelmät” (EUVL C 194, 12.5.2022, s. 72).

([21]) Euroopan komissio: *Commission delivers report on the implementation of EU rules against unfair trading practices in the food supply chain*, 23. huhtikuuta 2024, https://agriculture.ec.europa.eu/news/commission-delivers-report-implementation-eu-rules-against-unfair-trading-practices-food-supply-2024-04-23_en.

([22]) Kjersti Nes, Liesbeth Colen ja Pavel Ciaian, *Market Power in Food Industry in Selected Member States*, Euroopan unioni, Yhteinen tutkimuskeskus, 2021.

([23]) Kjersti Nes, Liesbeth Colen ja Pavel Ciaian, *Market Power in Food Industry in Selected Member States*, Euroopan unioni, Yhteinen tutkimuskeskus, 2021.

3.8 Jako-oikeudenmukaisuus tarkoittaisi sitä, että siirtymän kustannukset tulevat niiden kannettavaksi, jotka ovat hyötyneet eniten ja joilla on eniten resursseja. Kuten energia-alallakin, myös maatalouselintarvikejärjestelmien oikeudenmukaista siirtymää olisi tuettava julkisin varoin, mutta rahoitus olisi kerättävä veroilla, joita peritään elintarvikemyynnin ylimääräisistä voitoista, keinottelukäytännöistä ja sosiaalisten ja ympäristöön kohdistuvien ulkoisvaikutusten hyvityksistä. ([24]) Rahoitus olisi suunnattava pienille ja keskisuurille tiloille tukemaan tuotanto- ja jakelukapasiteettia, viljelijälähtöistä tietämyksen ja innovaatioiden vaihtoa, asianmukaisia ja kunnollisia työoloja ja -ehtoja, sosiaalista suojelua sekä EU:n ympäristö- ja ilmastotavoitteiden saavuttamista.

3.9 Oikeudenmukaisen siirtymän keskeisenä tavoitteena on oltava liiallisen keskittymisen ja vallan epätasapainon korjaaminen. EU:n ja kansallisten viranomaisten olisi sitä varten tehostettava hyvän kauppatavan vastaisista käytännöistä annetun direktiivin täytäntöönpanoa jäsenvaltioissa, edistettävä parhaiden lainsäädäntökäytäntöjen leviämistä jäsenvaltioiden keskuudessa ([25]), puututtava liian suureen neuvotteluvoimaan kilpailuoikeuden mukaisten käytäntöjen keinoin ([26]) ja mukautettava julkisia hankintoja koskevia EU:n ja kansallisia sääntöjä. Julkisia hankintoja olisi käytettävä poliittisena välineenä, jolla tavoitellaan monenlaisia ympäristöön ja terveyteen liittyviä sekä sosioekonomisia päämääriä ([27]) oikeudenmukaisen siirtymän periaatteiden mukaisesti ja pyrkien luomaan kestäviä elintarvikejärjestelmiä. Jako-oikeudenmukaisuus edellyttäisi tässä yhteydessä sitä, että kiinnitetään erityistä huomiota julkisten hankintojen käyttöön tavalla, joka mahdollistaa pienempien tuottajien ja korkeatasoisimpia ympäristön, työvoiman ja eläinten kohteluun sovellettavia vaatimuksia noudattavien tuottajien osallistumisen.

3.10 Jako-oikeudenmukaisuus edellyttää, että julkishallinnosta tulee aktiivinen lähiruokajärjestelmien osapuoli, joka takaa, että julkiset ruokalat tarjoavat terveellisiä, ravitsevia ja kulttuuriset näkökohdat huomioon ottavia aterioita, joista ei aiheudu hävikkiä, ja varmistaa, että nämä palvelut (etenkin kouluruokalat) ovat kaikkien saatavilla ja että niihin osoitetaan riittävästi rahoitusta. ETSK kehottaa EU:ta nopeuttamaan julkisiin elintarvikehankintoihin sovellettavien kunnianhimoisempien pakollisten vaatimusten käyttöönottoa hankintojen kestävyyden ja oikeudenmukaisuuden parantamiseksi kestäviä elintarvikejärjestelmiä koskevan EU:n puitelain valmisteluvaiheessa käytyjen keskustelujen mukaisesti. ETSK korostaa, että julkisissa kouluruokaloissa kohtaavat monet ulottuvuudet: oikeus koulutukseen, oikeus ruokaan ja tarve toteuttaa oikeudenmukainen siirtymä, joka johtaa kestäväpohjaisiin elintarvikejärjestelmiin. ([28]) Tästä syystä niitä olisi pidettävä ensisijaisen tärkeinä kaikissa jäsenvaltioissa, ja EU:n olisi tuettava niitä tehostamalla ja laajentamalla nykyistä kouluhedelmä-, -vihannes- ja -maitojärjestelmää, jossa siinäkin olisi noudatettava oikeudenmukaisuusperiaatteita.

3.11 ETSK katsoo, että keskusteltaessa oikeudenmukaisesta siirtymästä elintarvikealalla on aina muistettava ihmisten ja eläinten hyvinvoinnin monisyiset keskinäiset riippuvuussuhteet elintarvikejärjestelmässä, omaksuttava yhteinen terveys -malli ([29]) ja otettava kokonaisvaltaisesti huomioon eläinten hyvinvointi erottamattomana osana järjestelmää. Komitea kehottaakin tehostamaan voimassa olevia sääntelykehyksiä eläinten hyvinvointia koskevien vaatimusten tiukentamiseksi, eettisten periaatteiden noudattamisen varmistamiseksi ja niitä laiminlyöneiden saattamiseksi vastuuseen. Tärkeää on myös ottaa huomioon viljelijöiden näkökulmat ja kokemukset, sillä viljelijöillä on ratkaiseva rooli eläinten hyvinvoinnista huolehtimisessa käytännön tasolla. ([30])

3.12 Jako-oikeudenmukaisuuden tulisi ohjata myös teknologisten innovaatioiden käyttöönottoa ja levittämistä kaikilla elintarvikejärjestelmien tasoilla. ETSK kehottaa EU:n toimielimiä ja jäsenvaltioita arvioimaan innovaatioiden käyttöönottoa oikeudenmukaisen siirtymän periaatteiden valossa ja varovaisuutta noudattaen, jotta voidaan taata, että ne eivät pahenna nykyistä epätasa-arvon, keskittymien ja arvon ja mahdollisuuksien epätasaisen jakautumisen tilannetta ja että kukaan ei niiden seurauksena jää jälkeen.

([24]) Euroopan talous- ja sosiaalikomitean lausunto aiheesta ”Elintarvikkeiden hintakriisi: keinottelun rooli ja konkreettisia toimintaehdotuksia Ukrainan sodan puhkeamisen jälkeen” (EUVL C 100, 16.3.2023, s. 51).

([25]) Euroopan komissio, *Implementing the prohibition of unfair trading practices to strengthen the position of farmers and operators in the agricultural and food supply chain – State of play*, SWD 2004 (106).

([26]) Lianos I. ja Lombardi C., *Superior Bargaining Power and the Global Food Value Chain: The Wuthering Heights of Holistic Competition Law?*, CLES Research Paper Series, ISBN 978-1-910801-08-6.

([27]) M. Stein, M. Mariani, R. Caranta ja Y. Polychronakis, *Sustainable Food Procurement*, Routledge, 2024.

([28]) T. Ferrando, *From Marginalization to integration: universal, free and sustainable meals in Italian school canteens as an expression of the right to education and the right to food*.

([29]) FAO (2020), ”One Health”.

([30]) Euroopan talous- ja sosiaalikomitean lausunto – Ehdotus Euroopan parlamentin ja neuvoston asetukseksi eläinten suojelusta kuljetuksen ja siihen liittyvien toimenpiteiden aikana, neuvoston asetuksen (EY) N:o 1255/97 muuttamisesta ja neuvoston asetuksen (EY) N:o 1/2005 kumoamisesta (COM(2023) 770 final – 2023/0448 (COD)) (EUVL C, C/2024/4670, 9.8.2024, ELI: http://data.europa.eu/eli/C/2024/4670/oj).

4. **Arvonanto ja osallisuusoikeus**

4.1 ETSK muistuttaa EU:n elintarvikejärjestelmien monitahoisuudesta ja korostaa, että päätöksentekoprosessien on oltava osallistavia ja tasapuolisia ja niissä on annettava kaikille sidosryhmille – viljelijöille, kuluttajille, poliittisille päättäjille ja elintarvikealan etujärjestöille – mahdollisuus osallistua elintarvikejärjestelmien muokkaamiseen. ETSK toteaa, että vaikkakin teollinen elintarvikejärjestelmä on yhä hallitsevampi, EU:ssa on useampi kuin yksi elintarvikejärjestelmä. EU:lle on kuitenkin edelleen tyypillistä se, että maatalouselintarvikejärjestelmät ovat rakentuneet eri tavoin, ja ETSK on jo aiemmin kehottanut monipuolistamaan EU:n elintarvikejärjestelmiä vieläkin enemmän kaikilla eri osa-alueilla. ([31]) Osa elintarvikejärjestelmistä perustuu yhteistyöhön ja solidaarisuuteen, ja niillä tuetaan sosiaalisesti ja ekologisesti oikeudenmukaisten tavoitteiden saavuttamista ja maksetaan oikeudenmukainen korvaus kaikille elintarvikeketjuihin osallistuville toimijoille.

4.2 ETSK pitää tarpeellisena, että terveelliset lähituotteet saavat enemmän tunnustusta ja arvostusta, että niihin luotetaan ja että niille luodaan identiteetti, joka on kulttuuriperinnön näkökulmasta erittäin tärkeä. Myös tuottajien ja kuluttajien välistä suhdetta olisi lähennettävä. Viranomaisten pitäisikin tätä ajatellen kiinnittää erityistä huomiota solidaarisuustalouden ilmenemismuotoihin, hyvinvointiyhteiskuntaan, yhteisöllisiin maatalousjärjestelmiin, työntekijä- ja kuluttajaosuuskuntiin, maaseutua ja kaupunkeja yhdistävään infrastruktuuriin ja maaseudun kehittämishankkeisiin, joilla luodaan työllistymismahdollisuuksia ja parannetaan elintasoa ([32]), ja niitä olisi tuettava aktiivisesti. Kestävien ja oikeudenmukaisten maatalouselintarvikejärjestelmien luomiseksi, ilmastonmuutoksen hillitsemiseksi ja siihen sopeutumiseksi ([33]) sekä elintarviketurvan takaamiseksi kaikille ([34]) on otettava käyttöön toimintapoliittisia kehyksiä, joilla edistetään kestäviä maatalouskäytäntöjä, kuten agroekologiaa ja luonnonmukaista maataloutta, ja tuetaan niihin siirtymistä yhä laajemmin.

4.3 ETSK toteaa, että erilaiset väestöryhmät ovat näkyvyydeltään ja vaikutusvallaltaan erilaisia ja että tämän eron umpeen kuromiseksi on toteutettava ennakoivia toimenpiteitä määritettäessä etenemispolkuja, toimintapolitiikkoja ja tulevia toimia. ETSK kehottaa EU:n toimielimiä ja jäsenvaltioita kuuntelemaan tarkemmin niitä, joiden ääni ei usein pääse kuuluville, ja ottamaan huomioon sukupolvien väliset näkökohdat ja tulevien sukupolvien oikeudet. Ratkaisevan tärkeässä asemassa ovat nuoret, elintarvikejärjestelmien naiset, kausi- ja siirtotyöläiset, alustatyöntekijät ja epävarmoissa työsuhteissa olevat, naisviljelijät sekä palkatonta hoivatyötä ja uusintavaa työtä tekevät. Ikäihmisillä, maahanmuuttajilla, taloudellisesti syrjäytyneillä ja nuorilla on lisäksi erityisen suuri vaara joutua kärsimään ruokaköyhyydestä ja puutteellisesta elintarviketurvasta erityisesti talouskriisien aikana. Nämä erityisolosuhteet on otettava huomioon terveellisen tulevaisuuden ja sosiaalisesti ja ympäristön kannalta oikeudenmukaisten elintarvikejärjestelmien rakentamiseen tähtäävässä kattavassa strategiassa. Strategiaan olisi sisällyttävä asianmukaisia koulutusohjelmia ja kaikille tarkoitettuja, ilmaisia, terveellisiä, sosiaalisesti oikeudenmukaisia ja kestäväpohjaisia kouluruokalapalveluja.

4.4 Maatalouselintarvikejärjestelmien oikeudenmukaisen siirtymän vauhdittamiseksi on muutettava tapoja tuottaa, käsittää ja jakaa tietämystä. Siirtymässä olisi pyrittävä ennen kaikkea luomaan avoimia ja helppopääsyisiä osaamisverkostoja, joista saa tukea kestävien käytäntöjen omaksumiseen ja innovointiin kaikilla elintarvikejärjestelmien osa-alueilla ja jotka on suunnattu erityisesti maatalouselintarvikejärjestelmän toimijoille. On myös syytä tarkastella uudelleen nykyistä teollis- ja tekijänoikeuskehystä erityisesti siementen ja kasvien osalta ja tilanteissa, joissa innovointia rahoitetaan julkisin varoin.

4.5 ETSK panee merkille lukuisat pyynnöt saada ryhtyä hyödyntämään uusia bioteknologian muotoja, muuntogeenisiä organismeja ja uusia genomitekniikoita ja normalisoida niiden käyttö. Olisi kuitenkin otettava huomioon arvonannon ja osallisuuden periaatteet sekä jako-oikeudenmukaisuus ja annettava tunnustusta niille monille muille ratkaisuille, joita pienviljelijät ja yhteisöt ehdottavat kestävää elintarviketuotantoa varten ja joita saatetaan alkaa pitää arvottomina ja hylättävinä, jos kyseiset tekniset ratkaisut osoittautuvat EU:n maatalouselintarvikejärjestelmien tulevaisuuden ihmeratkaisuksi.

4.6 ETSK on osallisuusoikeuteen liittyen jo pitkään kannattanut koko yhteiskunnan osallistavia toimintatapoja ja myös osallistavampia välineitä sen varmistamiseksi, että kansalaisyhteiskunta voi saada suuremman roolin kestävää kehitystä koskevassa päätöksenteossa. Uuden järjestelmän rakentaminen yhdessä voisi onnistua Euroopan elintarvikepoliittisen neuvoston kautta, jonka perustamista ETSK kannattaa voimakkaasti ([35]), ja edistämällä sellaisten paikallisten, alueellisten ja valtakunnallisten elintarvikepoliittisten neuvostojen perustamista, jotka ovat moniäänisiä ja joissa ne, joita harvimmin kuullaan, saavat mielipiteensä esille.

([31]) Euroopan talous- ja sosiaalikomitean lausunto aiheesta ”Ruokaturva ja kestävät elintarvikejärjestelmät” (EUVL C 194, 12.5.2022, s. 72).

([32]) Euroopan talous- ja sosiaalikomitean lausunto aiheesta ”Kohti maaseudun ja kaupunkien kestävää kehitystä koskevaa kokonaisvaltaista strategiaa” (EUVL C 105, 4.3.2022, s. 49), Euroopan talous- ja sosiaalikomitean lausunto aiheesta ”Energiasiirtymä ja digitalisaatio maaseutualueilla” (EUVL C 486, 21.12.2022, s. 59).

([33]) IPCC, Food Security, *Special Report on Climate Change and Land*, IPCC, 2023.

([34]) HLPE, Food Security and Nutrition. *Building a Global Narrative Towards 2030*, FAO, Rooma, 2020.

([35]) Euroopan talous- ja sosiaalikomitean lausunto aiheesta ”Ruokaturva ja kestävät elintarvikejärjestelmät” (EUVL C 194, 12.5.2022, s. 72).

4.7 Osallisuusoikeuden täytäntöönpanon rinnalla on toteutettava sääntely-, politiikka- ja seurantatoimia, jotka kohdistuvat kaikkiin EU:n elintarvikejärjestelmiin liittyviin aloihin. Tässä auttaisi merkittävästi, jos perustettaisiin EU:n elintarvikejärjestelmien oikeudenmukaisen siirtymän seurantakeskus ([36]) EU:n maaseudun seurantakeskuksen ([37]) mallin mukaisesti sekä uusi elintarvikkeista vastaava komission pääosasto, jolla olisi monialaiset toimivaltuudet.

4.8 ETSK panee merkille komission pyrkimyksen käynnistää maatalousaiheista keskustelua, mutta katsoo, että keskustelua olisi käytävä laajemmin kuin vain maataloudesta ja että olisi luotava todellinen ja tehokas vuoropuhelukehys, jossa tiedotus ja kuuleminen on tasapuolista ja jossa otetaan huomioon haavoittuvassa asemassa olevien toimijoiden todellisuus kaikissa maatalouselintarvikeketjuissa. Lisäksi ETSK korostaa tarvetta vakiinnuttaa työmarkkinaosapuolten vuoropuhelun ja työehtosopimusneuvottelujen asema erityisesti vahvistamalla ammattiliittojen roolia, jotta näin voitaisiin varmistaa kaikkien työntekijöiden edustus ja turvata kunnolliset työolot ja -ehdot maatalouselintarvikejärjestelmissä.

4.9 Osallisuusoikeuden toteutuminen edellyttää tiedon jakamista, avoimuutta ja valistusta erityisesti kansalaisten ja kuluttajien suuntaan, julkisten ja yksityisten toimijoiden vastuuvelvollisuutta sekä valmiuksien kehittämistä kaikilla elintarvikejärjestelmien tasoilla ja kaikkien sidosryhmien keskuudessa. ETSK painottaakin tarvetta panostaa osaamisen kehittämiseen ja myös täydennys- ja uudelleenkoulutusaloitteisiin työvoiman kehitykseen ratkaisevasti vaikuttavina osa-alueina. Muutosprosessin yhteiskunnallisen hyväksynnän lisäämiseksi on levitettävä uudenlaista viestiä ja turvattava yhteiskunnallinen ennakoitavuus sekä viljelijöiden ja maatalouselintarvikealan työntekijöiden sosiaalinen suojelu. Merkittäviä ponnisteluja olisi toteutettava sen hyväksi, että kansalaisilla on tarpeeksi tietoa ja mahdollisuus tehdä kestäviä ja oikeudenmukaisia ruokavalintoja, joiden hinta on kohtuullinen. Tähän tarvitaan politiikkaa, joka on laajempaa kuin vain pakkausmerkinnät tuotteiden etu- ja takapuolella, sekä tarkoituksenmukaisia koulutusohjelmia ja rahoitusta.

5. **Yleismaailmallinen oikeus, johdonmukaisuus ja ihmisoikeudet**

5.1 EU on yksi suurimmista maatalouselintarvikkeiden tuojista ja viejistä. EU:n tulee yleismaailmallisen oikeuden nojalla toteuttaa siirtymä, joka ei ole oikeudenmukainen ainoastaan EU:lle vaan myös kaikille niille maille ja kumppaneille, joihin EU:n ja jäsenvaltioiden tekemät valinnat vaikuttavat. Periaate sisältyy perussopimuksiin, joissa vahvistetaan vaatimus kehityspolitiikan johdonmukaisuudesta, mutta on myös seurausta EU:n kuulumisesta kansainvälisiin ihmisoikeus-, ympäristö- ja ilmastosopimuksiin.

5.2 Yleismaailmallisesti oikeudenmukaisen siirtymän toteuttamiseksi on keskeisen tärkeää arvioida kauppa- ja investointisopimuksia uudelleen ja varmistaa, että EU edistää oikeudenmukaisten, reilujen ja kestävien elintarvikejärjestelmien rakentamista onnistuneesti kaikkialle maailmaan, erityisesti globaaliin etelään. Olisi johdonmukaista ottaa huomioon EU:n viljelijöiltä edellytettävät korkeat tuotantovaatimukset ja niistä aiheutuvat kustannukset, jotka parantavat EU:n tuotannon kilpailukykyä sisämarkkinoilla, mutta huomiota on kiinnitettävä myös YMP:n rooliin EU:n viljelijöiden tukemisessa ja joidenkin EU:n tuotteiden kilpailukyvyn pönkittämisessä EU:n ulkopuolella. ([38]) Hyvän kauppatavan vastaisista käytännöistä annettua direktiiviä olisi sovellettava tinkimättä, kun on kyse EU:n ulkopuolisten elintarvikealan toimijoiden kohtaamista epäreiluista käytännöistä, ja YMP:stä olisi tehtävä kattava uudelleentarkastelu, jossa otetaan huomioon globaalit näkökulmat.

5.3 ETSK katsoo, että EU:n kauppapolitiikassa olisi omaksuttava Euroopan unionin perusoikeuskirjan arvot, EU:n ihmisoikeussitoumukset ja jäsenvaltioille kuuluvat kansainväliset ympäristö-, ilmasto- ja biodiversiteettivelvoitteet ja edistettävä niitä aktiivisesti. EU:n kauppapolitiikalla olisi siis edistettävä sellaisten elintarvikejärjestelmien rakentamista, jotka ovat oikeudenmukaisia, eettisiä ja demokraattisia ja jotka eivät perustuu hallitsevaan mutta sekä EU:n että muiden maiden tuottajien kyseenlaistamaan vapaakauppa-ajatteluun, jossa hinnat ovat edullisia ja hyödykemarkkinoilla käydään kovaa kilpailua.

5.4 ETSK panee merkille, että EU pyrkii harjoittamaan nk. avoimen strategisen riippumattomuuden politiikkaa, jossa se hyödyntää ainutlaatuista asemaansa ja mahdollisuuttaan määrittää maailmanlaajuinen vaatimustaso. Asettamalla korkeat viitearvot elintarvikkeiden laadulle, turvallisuudelle ja kestävyydelle EU pystyy lujittamaan omia sisämarkkinoitaan mutta myös edistämään ympäristö- ja ihmisoikeusarvoja kaikissa toimitusketjuissaan. ETSK muistuttaa kuitenkin, että oikeudenmukaisuusperiaatteiden tulisi ohjata myös kaikkia kauppa- ja ilmastodiplomatiaa koskevia päätöksiä.

([36]) Euroopan talous- ja sosiaalikomitean lausunto aiheesta ”EU:n oikeudenmukaisen siirtymän politiikkakehyksen edistämiseksi tarvittavat toimenpiteet” (EUVL C, C/2024/1576, 5.3.2024, ELI: http://data.europa.eu/eli/C/2024/1576/oj).

([37]) Maaseudun seurantakeskus (Rural Observatory)

([38]) https://gret.org/publication/pac-quelle-coherence-avec-le-developpement-des-agricultures-paysannes-du-sud/.

5.5 ETSK kehottaa komissiota varmistamaan, että päätökset ottaa käyttöön kauppatoimia tukeutuvat aina analyysiin toimien sosioekonomisista vaikutuksista ihmisiin ja alueisiin EU:n ulkopuolella. Vaatimuksia, rajoja, veroja ja muita yksipuolisia kaupan toimenpiteitä käyttöön otettaessa olisi myös mahdollistettava paikallisten edustajien riittävä osallisuus ja alueellisten näkökohtien huomioon ottaminen.

5.6 ETSK:n mukaan oikeudenmukainen siirtymä edellyttää myös sitä, että EU tunnustaa historiallisen vastuunsa ja edistää EU:n ulkopuolisten maiden integroitumista globaaleihin elintarvikeketjuihin talouskumppanuussopimusten, vapaakauppasopimusten, kahdenvälisten investointisopimusten ja monenvälisellä tasolla hyväksyttyjen kannanottojen kautta. EU:n tulisi myös kantaa vastuuta sellaisen kehitys- ja yhteistyöpolitiikan toteuttamisesta, jolla voidaan tarkoituksenmukaisesti korjata yksipuolisten toimenpiteiden kielteisiä vaikutuksia ja helpottaa alueellisten, oikeudenmukaisten ja kestävien elintarvikejärjestelmien vakiintumista kaikkialle maailmaan.

5.7 ETSK kannattaa sitä, että EU:n maatalouselintarvikejärjestelmien oikeudenmukaista siirtymää tarkastellaan kokonaisvaltaisesti niin, että sovitetaan paikalliset, alueelliset, kansainväliset ja maailmanlaajuiset sitoumukset yhteen ihmisoikeus-, ympäristö- ja ilmastotavoitteiden kanssa ja ajetaan oikeudenmukaisuuden ja kestävyyden periaatteiden toteutumista maailmanlaajuisissa elintarvikejärjestelmissä. Tämä voisi perustua toimiin, joilla

— edistetään elintarvikeomavaraisuutta ja alueellisia elintarvikejärjestelmiä, huolehtien siitä, että EU:n politiikasta ei aiheudu haitallisia vaikutuksia

— edistetään pienviljelijöiden ja muiden maaseudulla työskentelevien henkilöiden oikeuksista annetun YK:n julistuksen ratifiointia ja täytäntöönpanoa

— edistetään maaoikeuksien hyvää hallintaa koskevien FAO:n vapaaehtoisten ohjeistojen ratifiointia ja täytäntöönpanoa.

6. **Investoiminen oikeudenmukaiseen siirtymään**

6.1 Koska oikeudenmukaisesta siirtymästä aiheutuva taakka jakautuu epätasaisesti, siirtymä on nähtävä investointipolitiikkana ja keinona tukea vihreitä investointeja. Siirtymässä tarvitaan johdonmukaisuutta eri rahoituslähteiden, myös YMP:n ja Euroopan sosiaalirahaston välillä. YMP:n määrärahoilla voidaan tukea yksinomaan kunnianhimoisiin ilmastotavoitteisiin pyrkiviä toimia vain rajallisesti. Onkin tärkeää, että kestävän maatalouselintarviketuotannon turvaamiseen osoitetaan muitakin kuin YMP:n varoja.

6.2 ETSK ehdottaa maatalouselintarvikealan oikeudenmukaisen siirtymän rahaston perustamista erityisesti maatalouselintarvikejärjestelmien pientoimijoiden, julkisen ja yksityisen sektorin kumppanuuksien ja työehtojen ja -olojen tukemiseksi. Tukikelpoisuuskriteereissä olisi painotettava nuorten ja naisten osallistumista, ihmisoikeuksia ja kestäviä käytäntöjä, ja rahoitusta tulisi osoittaa koko tuotantoketjulle, ei pelkästään ketjun osalle. Rahoitusta tulisi suunnata myös pk-yritysten aseman vakiinnuttamiseen ja niiden yleistymiseen elintarvikejärjestelmässä oikeudenmukaisten, kohtuuhintaisuutta tukevien, lyhyiden ja kestäväpohjaisten elintarvikeketjujen edistämiseksi.

6.3 Rahaston perustamisen lisäksi olisi otettava käyttöön verokannustimia, esimerkiksi alv-alennuksia, joilla suositaan pientuottajien kestäväpohjaisia maatalouselintarvikkeita, sekä muita terveellisyyttä ja kestäväpohjaisuutta vaaliviin tuottaja-kuluttajajärjestelmiin (esimerkiksi *Sécurité Sociale de l'Alimentation* -kollektiivi) suunnattuja julkisen tuen muotoja. ETSK pitää tärkeänä, että tuleva YMP luo perustan oikeudenmukaiselle siirtymälle.

Bryssel 19. syyskuuta 2024.

Euroopan talous- ja sosiaalikomitean
puheenjohtaja
Oliver RÖPKE